

δηλαδὴ πρὸς τὴν αἰσθησιν, ἐπειδὴ διωρίσθη περὶ αἰσθήσεως, ῥητέον ἐστὶ περὶ τῆς φαντασίας, ὡς ἂν οὕτως ὑστερον διορισθεῖη καὶ περὶ τοῦ νοῦ καὶ τῆς δόξης.

Μετὰ ταῦτα λέγων· Εἰ δὴ ἔστιν, ἐπεξεργάζεται τὸν σκοπὸν, καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἔστι τις τῶν δυνάμεων ἢ τῶν ἔξεων τῶν φανερῶν ἢ διαιρουσῶν ἢ διακρίνουσα τὸ ἀληθές, ἢ τὸ ψεῦδος· δεύτερον, δείκνυσι τί ἐστίν, ἐν τῷ· Ἄλλ' ἐπειδὴ κινήθεντος τοῦδε. Περὶ τὸ πρῶτον τρία ποιεῖ· πρῶτον, διακρίνει τὰς δυνάμεις καὶ τὰς ἔξεις, αἷς τι διακρίνεται· δεύτερον, δείκνυσιν ὅτι ἡ φαντασία οὐκ ἔστι τι ἐξ ἐκείνων, ἐν τῷ· Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν αἰσθησις· τρίτον, ὅτι οὐδὲ σύνθετόν τι ἐστὶν ἐξ ἐκείνων, ἐν τῷ· Φανερόν οὖν ὅτι οὐδέ. Λέγει τοίνυν, πρῶτον, ὅτι ἐπειδὴ ἡ φαντασία ἐστὶ καθ' ἣν λέγομεν γίνεσθαι τι ἡμῖν φάντασμα, εἰ μὴ ἴσως λάβοιμεν τὴν φαντασίαν μεταφορικῶς, ἀνάγκη τὴν φαντασίαν εἶναι ἢ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἔξεων, ἢ τῶν δυνάμεων τῶν γνωστικῶν, αἷς διακρίνεται ἐν ἀπ' ἄλλου, ἢ ἐκείνων τῶν δυνάμεων αἷς λέγομέν τι εἶναι ἀληθές, ἢ ψεῦδος, τουτέστι πλανώμεθα ἢ οὐ πλανώμεθα. Τὸ γὰρ φαίνεσθαι τι ἐστὶ τὸ διακρίνειν καὶ τὸ λέγειν ἀληθές, ἢ ψεῦδος. Αἱ δυνάμεις δὲ ἢ αἱ ἔξεις, αἷς διακρίνομεν καὶ λέγομεν τὸ ἀληθές, ἢ τὸ ψεῦδος, δοκοῦσιν εἶναι αὗται αἱ τέσσαρες· αἰσθησις, καὶ νοῦς, ἐπιστήμη καὶ δόξα. Ὅθεν ἡ φαντασία δοκεῖ τούτων εἶναί τι τῶν τεσσάρων. Τίθησι δὲ ταῦτα τὰ τέσσαρα, ἅτε ἤδη ἐγνωσμένα· τὰ γὰρ ἄλλα, τὰ πρὸς τὴν γνῶσιν ἀνίκειν δοκοῦντα, οὐπω ἐτύγχανον ἐν τῷ τούτου καιρῷ κατ' ἀκρίβειαν ἐγνωσμένα. Αὐτὸς γὰρ ἤδη διέκρινεν ἀνωτέρω τὸν νοῦν τῆς αἰσθήσεως. Ὅθεν παρὰ τὴν αἰσθησιν συναριθμεῖ τρία ἄλλα, δηλονότι τὸν νοῦν, τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν δόξαν. Καὶ δοκεῖ ὅτι ὁ νοῦς ἐνταῦθα οὐ λαμβάνεται ὡς δύναμις· οὕτω γὰρ οὐκ ἀντιδιακρίνεται τῷ νῷ ἢ ἐπιστήμῃ καὶ ἢ δόξῃ, ἃ πρὸς τὴν νοερὰν ἀνίκουσι δύναμιν, ἀλλὰ λαμβάνεται ὁ νοῦς ἀντὶ τῆς ἐμολογουμένης καὶ σαφοῦς ἀντιλήψεως τῶν ἀνευζητίσεως ἡμῖν γνωριζομένων, ὡσπερ εἰσὶν αἱ πρῶται ἀρχαί. Ἡ δὲ ἐπιστήμη ἀντὶ τῆς γνῶσεως ἐκείνων, περὶ ὧν πληροφορούμεθα διὰ τῆς τοῦ λόγου θήρας τε καὶ ἐρεύνης· ἢ δὲ δόξα ὡς γνῶσις τῶν πραγμάτων ἐκείνων, περὶ ὧν σαφὴ καὶ ὠρισμένην κρίσιν οὐκ ἔχομεν. Ὅθεν καὶ λέγει τὴν φαντασίαν εἶναι ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ ἐκείνων ἔξιν ἢ δύναμιν, ὥστε δεῖξαι ὅτι ἐν τούτοις τί μὲν ἐστὶν ὡς δύναμις, τί δὲ ὡς ἔξις. Γινώσκειν δὲ δυνάμεθα ταύτας μόνας τὰς τέσσαρας ἀρχὰς τῆς καταλήψεως τοῖς ἀρχαίοις φιλοσόφοις ἐγνωσθαι ἐκ τῆς ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ προεκτεθειμένης δόξης τοῦ Πλάτωνος, ὅς ταῦτα μόνον τὰ τέσσαρα πρὸς τοὺς ἀριθμοὺς ἀνίγαγεν, τὸν

1 δηλαδὴ: τουτέστι B   2 ῥηθείη B   7 ἔστι après ἐπειδὴ add B   14 ἐκ τῶν δυνάμεων B

μὲν νοῦν ἀποδοῦς τῷ ἐνί, τὴν δὲ ἐπιστήμην τῇ δυάδι, τὴν δόξαν τῷ τρία καὶ τὴν αἰσθησιν τῷ τέσσαρα.

Ἐφεξῆς λέγων· Ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἔστιν, δείκνυσιν ὅτι ἡ φαντασία οὐκ ἔστι τι τούτων, καὶ περὶ τοῦτο τρία ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν ὅτι οὐκ ἔστιν αἰσθησις· δεύτερον, ὅτι οὐκ ἔστι νοῦς ἢ ἐπιστήμη, ἐν τῷ· Ἀλλὰ μὴν οὐδέ· τρίτον, ὅτι οὐκ ἔστι δόξα, ἐν τῷ· Λείπεται τοίνυν. Περὶ τὸ πρῶτον αὐθις τρία ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν ὅτι ἡ φαντασία οὐκ ἔστιν αἰσθησις οὔτε κατὰ δύναμιν, οὔτε κατ'ἐνέργειαν, καὶ ἔστιν ὁ λόγος τοιοῦτος. Κοιμώμενός τις φαντάζεται· τοῦτο δὲ οὐ γίνεται κατὰ τὴν αἰσθησιν ἐν τῇ δυνάμει, διότι τῇ αἰσθήσει· ὑπάρχει τὸ ἐν δυνάμει οὐδὲν φαίνεσθαι· ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὴν αἰσθησιν ἐν τῇ ἐνεργείᾳ, διότι κατὰ τὸν ὕπνον οὐκ ἔστιν ἡ αἰσθησις ἐν τῇ ἐνεργείᾳ. Ἡ φαντασία ἄρα οὔτε ἐνεργείᾳ ἔστιν αἰσθησις, οὔτε δυνάμει. Δεύτερον, ἐν τῷ· Εἴτα αἰσθησις, δείκνυσιν ὅτι ἡ φαντασία οὐκ ἔστιν αἰσθησις ἐν δυνάμει, καὶ ἔστιν ὁ λόγος τοιοῦτος. Ἡ αἰσθησις ἐν δυνάμει πάρεστιν ἀεὶ τῷ ζῳῷ. Ἡ δὲ φαντασία οὐκ ἀεὶ, διότι οὐκ ἀεὶ τῷ ζῳῷ τι φαίνεται. Ἡ φαντασία ἄρα οὐκ ἔστιν αἰσθησις ἐν δυνάμει. Τρίτον, ἐν τῷ· Εἰ δὲ τῇ ἐνεργείᾳ, δείκνυσιν ὅτι ἡ φαντασία οὐκ ἔστιν αἰσθησις κατ'ἐνέργειαν τέτρασι λόγοις, ὧν ὁ πρῶτος τοιοῦτός ἐστι. Τὸ αἰσθάνεσθαι κατ'ἐνέργειαν ἐνδέχεται πᾶσι τοῖς θηρίοις, τουτέστι τοῖς ἀλόγοις ζῳοῖς. Εἰ τοίνυν ἡ φαντασία εἴη ταῦτόν τῇ κατ'ἐνέργειαν αἰσθήσει, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ αὐτὴν ἐνυπάρχειν πᾶσι τοῖς ἀλόγοις ζῳοῖς. Τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ἀληθές· οὐ γὰρ ἐνυπάρχει τῷ μύρμηκι, ἢ τῇ μελίττῃ, ἢ τῷ σκώληκι. Ἡ φαντασία ἄρα οὐκ ἔστιν αἰσθησις κατ'ἐνέργειαν. Θεωρητέον δὲ ἔστιν ὅτι πάντα τὰ ζῳα ἔχουσι τρόπον τινὶ τὴν φαντασίαν, ἀλλὰ τὰ ἀτελεῖ ζῳα ἔχουσι τὴν φαντασίαν τρόπον τινὰ ἀτελεῖ καὶ ἀδιόριστον, ὡς μετὰ ταῦτα ἔρει ὁ Φιλόσοφος. Ἀλλὰ τοῦτο δοκεῖ μὴ εἶναι ἀληθές περὶ τε μύρμηκος καὶ μελίττης. Ἐν τισι γὰρ ἔργοις πλείστης φρονήσεως φαίνονται εἶναι. Καὶ ἰστέον ἔστιν ὅτι τὰ τῆς φρονήσεως ἔργα ἢ μέλιττα καὶ ὁ μύρμηξ ἐργάζονται φυσικῇ τινι ῥοπῇ, οὐκ ἐκ τοῦ φαντασίαν ἔχειν διωρισμένην καὶ διακεκριμένην· οὐ γὰρ φαντάζονται τι εἰ μὴ ὅπταν κινῶνται ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ· τὸ δὲ ἐνεργεῖν αὐτὰ διὰ τι τέλος, ὡς περ προνοούμενα τοῦ μέλλοντος, οὐ συμβαίνει αὐτοῖς ἐκ τοῦ ἔχειν εἰκασίαν τινὰ ἐκείνου τοῦ μέλλοντος, ἀλλὰ φαντάζονται καὶ εἰκάζουσι τὰς παρούσας ἐνεργείας, αἵτινες τάττονται πρὸς τὸ τέλος φυσικῇ τινι μᾶλλον ῥοπῇ ἢ ἐκ τινος καταλήψεως. Ἐκεῖνα δὲ φησὶν ὁ Φιλόσοφος τῶν ζῳων φαντασίαν ἔχειν, ὅποσοις τι κατὰ τὴν φαντασίαν φαίνεται, καὶ ὅταν μὴ ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αἰσθάνηται.

10 ὑπάρχει τὸ om B φαίνεται B 21 ἅπασι B 28 ἔστιν om B καὶ avant ὁ μύρμηξ: ἢ B

Τὸν δεύτερον τίθησι λόγον ἐν τῷ· Εἶτα αἰ μὲν, τοιοῦτον ὄντα. Ἡ αἰσθησις ἢ κατ' ἐνέργειαν αἰεὶ ἐστὶν ἀληθής· οὐ γὰρ ἀπατάται ἢ αἰσθησις περὶ τὸ ἴδιον αἰσθητόν. Ἄλλ' αἰ φαντασίαι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, εἰσὶ ψευδεῖς· οὐ γὰρ ἀνταποκρίνονται ἢ συμφωνοῦσι τὰ πράγματα τῇ ἡμετέρᾳ εἰκασία καὶ τῷ φαντασμῷ, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ. Ἡ ἄρα φαντασία οὐκ ἐστὶν αἰσθησις κατ' ἐνέργειαν.

Τὸν τρίτον τίθησι λόγον ἐν τῷ· Ἐτι δὲ οὐ λέγομεν, ὅς ὃη τοιοῦτός τις ἐστὶν. Ὅταν ἐνεργῶμεν κατὰ ἀκρίβειαν περὶ τὸ αἰσθητόν ἐνεργείᾳ ἡγουν αἰσθανόμενοι, οὐ λέγομεν ὅτι τοῦτο φαίνεται ἡμῖν ἄνθρωπος, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦτο λέγομεν εἶναι ἄνθρωπον. Ὅταν δὲ μὴ φανερῶς αἰσθάνεσθαι 10 δυνάμεθα, ἢ πόρρωθεν, δηλονότι ὄρωντες, ἢ βλέποντές τι ἐν σκότει, τότε ἢ αἰσθησις ἢ κατ' ἐνέργειαν ἢ ἀληθής ἐστὶν, ἢ ψευδής· περὶ γὰρ τὸ κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθητόν, ὁποῖον δὲ ἐστὶ καὶ ὁ ἄνθρωπος, οὐκ αἰεὶ ἢ αἰσθησις ἀληθής, ἀλλ' ἀπατάται ἐστὶν ὅτε. Προστίθησι δὲ τοῦτο, ἵνα δείξῃ τὴν κοινωνίαν τῆς οὐκ ἀκριβοῦς αἰσθήσεως πρὸς τὴν φαντασίαν, ἣτις καὶ αὐτὴ 15 ποτὲ μὲν ἐστὶν ἀληθής, ποτὲ δὲ ψευδής. Ὅποταν δὲ τι φανερῶς φανταζώμεθα, λέγομεν ὅτι τοῦτο φαίνεται, ἢ δοκεῖ ἡμῖν ἄνθρωπος, καὶ οὐχ ὅτι ἀντικρὺς ἐστὶν ἄνθρωπος. Ἡ φαντασία ἄρα οὐκ ἐστὶν αἰσθησις κατ' ἐνέργειαν.

Τὸν τέταρτον λόγον τίθησιν ἐν τῷ· Καὶ ὅπερ δὲ ἐλέγομεν, 20 τοιοῦτον ὄντα. Αἰ φανταστικαὶ ὄψεις φαίνονται καὶ τοῖς ὑπνώττους· ἐν αὐτοῖς δὲ οὐκ ἐστὶν αἰσθησις κατ' ἐνέργειαν. Ἡ φανταστικὴ ἄρα ὄψις οὐκ ἐστὶν αἰσθησις κατ' ἐνέργειαν.

Ἐφεξῆς λέγων ὅτι· Ἀλλὰ μήν, δείκνυσιν ὅτι ἢ φαντασία οὔτε νοῦς f. 329 ἔστιν, οὔτε ἐπιστήμη. Ὁ γὰρ νοῦς, τῶν πρώτων ὑπάρχων ἀρχῶν, καὶ ἢ 25 ἐπιστήμη, τῶν συμπερασμάτων δι' ἀποδείξεως προσγινομένη, τῶν ἀληθῶν εἰσὶν· ἢ δὲ φαντασία ἐστὶν ὅτε ψευδής τυγχάνει. Ἡ ἄρα φαντασία οὔτε νοῦς ἐστὶν, οὔτε ἐπιστήμη.

Μετὰ ταῦτα λέγων· Λεῖπεται ἄρα, δείκνυσιν ὅτι ἢ φαντασία οὐκ ἐστὶ δόξα, ὃ μᾶλλον ἐδόκει διὰ τὸ καὶ τὴν δόξαν ἐνίοτε ψευδῆ εἶναι, 30 ὡσπερ ἢ φαντασία, δείκνυσι δὲ τοῦτο δυσὶ λόγοις, ὧν ὁ πρῶτος τοιοῦτός ἐστι. Τῇ δόξῃ ἀκολουθεῖ πίστις· οὐδὲ γὰρ φαίνεται ἐνδεχόμενον εἶναι μὴ πιστεύειν τινὰ οἷς δοξάζει, καὶ οὕτω διὰ τὸ μηδενὶ τῶν θηρίων ὑπάρχειν τὴν πίστιν, οὐδὲ ἢ δόξα αὐτῶν οὐδενὶ ἐνυπάρχει. Ἄλλ' ἢ φαντασία ἐνυπάρχει πολλοῖς τῶν θηρίων, ὡς εἴρηται. 35

Ὁ δευτέρος ἐστὶν ἐν τῷ· Ἐτι εἰ πάσῃ μὲν, καὶ φησὶν ὅτι πάσῃ δόξῃ ἔπεται πίστις, ἀλλ' ἐπειδὴ ἕκαστος πιστεύει ὅπερ δοξάζει, ὡς

8 τίς om B 11-13 σκότει — καὶ ὁ om B 17 ἡμῖν om B 21 φαντασίαι B
22 φαντασία B ἄρα ἢ ὄψις B 37 μὲν avant δόξῃ add B

εἴρηται, τῇ δὲ πίστει ἔπεται τὸ πεπεισθαι· ἐκεῖνα γὰρ πιστεύομεν, ἅπερ πεπεισμένοι ἐσμέν· τῇ δὲ πειθοῖ ἔπεται ὁ λόγος κατὰ τὴν τῆς ἐπιφορᾶς τάξιν, διότι λόγῳ τινί τις περὶ ὅτουοῦν εἴωθε πείθεσθαι· ἐκ τοῦ πρώτου ἄρα πρὸς τὸ τελευταῖον ἔχων δόξαν, ἔχει καὶ λόγον, οὐδὲν δὲ θηρίον ἔχει λόγον, καίτοι ἔνια φαντασίαν ἔχουσιν, ἢ φαντασία ἄρα οὐκ ἔστι δόξα. Καὶ δῆλον ἐστὶν ὅτι οὗτος ὁ δεύτερος λόγος εἰσάγεται πρὸς βεβαίωσιν τοῦ πρώτου ἔσον πρὸς τὴν τοῦ πρώτου ὑπόθεσιν. Ὑπετίθει γὰρ ἐκεῖνος μηδὲν τῶν θηρίων ἔχειν πίστιν.

Μετὰ ταῦτα λέγων· Φανερόν τοίνυν ὅτι, δείκνυσιν ὅτι ἡ φαντασία οὐκ ἔστι τι σύνθετον ἐκ τῶν προειρημένων, καὶ μάλιστα ἐκ τῆς δόξης καὶ τῆς αἰσθήσεως, ἐξ ὧν μᾶλλον δύναιτ' ἂν δοκεῖν συντεθεῖσθαι, καὶ περὶ τοῦτο τρία ποιεῖ· πρῶτον, τίθησι τὸν αὐτοῦ σκοπὸν, ὡσανεὶ συμπεραίνων ἐκ τῶν προειρημένων. Λέγει γοῦν ὅτι, ἐπειδὴ ἡ φαντασία οὔτε αἰσθησις ἐστίν, οὔτε δόξα, φανερόν διὰ τοῦτο εἶναι δύναται καὶ ὅτι ἡ φαντασία οὐκ ἔστι δόξα μετ' αἰσθήσεως, οὕτω δῆλονότι ὥστε οὐσιωδῶς μὲν αὐτὴν εἶναι δόξαν, ἔχειν δὲ τὴν αἰσθησιν συνοδεύουσαν· οὔτε ἐστὶ δόξα δι' αἰσθήσεως, οὕτω δῆλονότι ὥστε οὐσιωδέστερον μὲν εἶναι δόξα, ἔχειν δὲ τὴν αἰσθησιν αἰτίαν ἑαυτῆς· οὔτε ἐστὶ συμπλοκὴ δόξης καὶ αἰσθήσεως, οὕτως ὥστε οὐσιωδῶς ἐξ ἀμφοῖν συντεθεῖσθαι. Οὐ προστίθησι δὲ ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ φαντασία αἰσθησις μετὰ δόξης, διότι ἡ φαντασία μᾶλλον δοκεῖ συνέρχεσθαι καὶ ὁμοιωσθαι τῇ δόξει, ἢ τις δύναται εἶναι καὶ ψευδῆς ἢ μετὰ τῆς αἰσθήσεως, τῆς αἰσθητοῦς οὔσης.

Δεύτερον, ἐν τῷ· Καὶ δῆλον ὅτι οὐκ ἄλλου, δείκνυσι πῶς γὰρ λαμβάνεσθαι τὴν δόξαν ἐν τῇ αἰσθήσει, εἰ ἡ φαντασία περιλαμβάνει τὴν δόξαν καὶ τὴν αἰσθησιν· διότι γὰρ ἡ φαντασία ἐστὶν ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ, φανερόν ἐστιν ὅτι ἡ δόξα συναπτομένη τῇ αἰσθήσει, ἢ τις ἐστὶν ἡ φαντασία, οὐκ ἔστιν ἄλλη, ἀλλ' ἐκείνη, ἢ τις ἐστὶ περὶ τοῦ αὐτοῦ, περὶ οὗ ἐστὶ καὶ ἡ αἰσθησις, ὡσπερ ἐὰν λέγωμεν ὅτι ἡ φαντασία ἐστὶ συμπλοκὴ τις ἐκ τῆς δόξης τοῦ λευκοῦ καὶ τῆς αἰσθήσεως τοῦ αὐτοῦ· οὐ γὰρ δύναται συγκεῖσθαι ἐκ τῆς δόξης τοῦ λευκοῦ καὶ τῆς αἰσθήσεως τοῦ ἀγαθοῦ· οὕτω γὰρ ἡ φαντασία οὐκ ἂν ἦν περὶ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πράγματος. Δεῖ τοίνυν, εἴπερ ἡ φαντασία ἐστὶν ἐκ συμπλοκῆς δόξης καὶ αἰσθήσεως, τὸ φαίνεσθαί τι κατὰ τὴν φαντασίαν μηδὲν ἕτερον εἶναι ἢ τὸ δοξάζειν ἐκεῖνο αὐτό, ὅπερ αἰσθάνεται καθ'αυτό, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκός.

Τρίτον, ἐν τῷ· Φαίνεται δὲ γε, ἀναιρεῖ τὴν προειρημένην θέσιν τοιούτῳ λόγῳ. Ἐνδέχεται ποτε φαίνεσθαί τινα ψευδῆ κατὰ τὴν φαντασίαν, ἅπερ ἐστὶν ἀπὸ τῆς αἰσθήσεως καὶ περὶ ὧν ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀληθῆ δόξαν, ὡσπερ κατὰ τὴν αἰσθησιν φαίνεται ὁ ἥλιος μὴ ὑπερβαίνων ποδῖαιον μέγεθος,

καὶ τούτο ἐστὶ ψεῦδος, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀληθῆ δόξαν, πιστεύεται εἶναι μείζων τῆς οἰκουμένης. Εἰ τοίνυν ἡ φαντασία αὕτη ἢ ψευδής ἐστὶ ταῦτόν ὅπερ δόξα μετ' αἰσθήσεως, δεῖ πάντως θάτερον παρακολουθεῖν τῶν δύο τούτων· τὸ ἐν ἐστίν, ἵνα ἐν τῇ συνθέσει τῆς δόξης πρὸς τὴν αἰσθησιν ἀποβάλλῃ τις τὴν ἀληθῆ δόξαν, ἣν πρότερον ἐδόξαζε, σφισομένου τοῦ 5 πράγματος, τουτέστι τῷ αὐτῷ τρόπῳ διακειμένου καὶ μένοντος, καὶ αὐτὸς ὁ τὴν δόξαν ἀποβαλὼν μὴ ἐπιλεησόμενος, μὴδὲ πιστεύων ὅτι ἐστὶν ἀδύνατον. Τούτοις γὰρ τοῖς τρισὶ τρόποις ἀποβάλλει τις τὴν ἀληθῆ δόξαν· πρῶτον, ὅταν τὸ πρᾶγμα μεταβάλλῃ, ὡσπερ ὅταν τις ἀληθῶς δοξάζῃ τὸν Σωκράτην καθήσθαι, ἐκείνου καθημένου, ἐπὶ δὲ παύσῃται ὁ Σωκράτης καθήμενος, 10 εἰ κατέχοι τὴν αὐτὴν δόξαν, ἢ ἀληθῆς δόξα μετέβαλεν εἰς ψευδῆ· δεῦτερον, ὅταν παύῃται αὐτὸς δοξάζειν ὅπερ πρότερον ἐδόξαζεν διὰ τὸ ἐπιλαθέσθαι αὐτόν | τῶν προτέρων λόγων, τῶν πρὸς τὴν δόξαν, ἢ καὶ αὐτῆς τῆς δόξης· f. 830 τρίτον, ὅταν παύῃται δοξάζειν ὅπερ ἐδόξαζε πρότερον διὰ τὸ διαπιστεῖν οἷς ἐπίστευε πρότερον, μεταβληθεὶς διὰ τινος λόγου. Τὸ δὲ ἀποβαλεῖν 15 τινὰ τὴν ἀληθῆ δόξαν, μηδενὸς τῶν τριῶν τούτων συμβαίνοντος, ἐστὶν ἀδύνατον· ὅπερ συμβαίνοι ἂν ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Τὸ δὲ ἕτερον, ὅπερ ἀνάγκη λέγειν, εἰ τὸ πρῶτον μὴ λέγοιτο, ἐστὶν ὅτι ἔξει τις μετὰ τῆς ψευδοῦς δόξης ἅμα καὶ τὴν ἀληθῆ· καὶ οὕτως εἶπερ ἡ φαντασία ἐστὶν αὕτη ἢ δόξα, ἔψεται τὴν αὐτὴν φαντασίαν εἶναι καὶ ἀληθῆ καὶ ψευδῆ. 20 Ἄλλὰ δεῖ, εἶπερ ψευδῆς γέγονεν καὶ οὐκ ἐστὶν ἀληθῆς, τὸ πρᾶγμα μεταπεσόν, τουτέστι μεταβληθὲν ἀπὸ τῆς προτέρας ἕξεως, λαθεῖν τὸν δοξάζοντα, διότι, εἰ μὴ ἔλαθεν αὐτόν ἅμα τῇ τοῦ πράγματος μεταβολῇ, μετέβαλεν ἂν καὶ τὴν δόξαν καὶ οὐκ ἂν ἦν ἡ δόξα αὐτοῦ ψευδής. Τοῦτο δὲ συνῆψεν ἢ ἐπήγαγεν εἰς ἐξήγησιν οὐ πρότερον εἶρηκε περὶ τοῦ σεσῶσθαι 25 τὸ πρᾶγμα. Συμπεραίνει τοίνυν ἐπὶ τούτοις, ὅτι ἡ φαντασία οὔτε ἐστὶ τι τῶν προειρημένων τεσσάρων, οὔτε σύνθετον ἐξ αὐτῶν.

Leçon VI.

Ἄλλ' ἐπειδή. Δείξας ὁ Φιλόσοφος, ὅτι ἡ φαντασία οὐκ ἐστὶ τι 30 τῶν τεσσάρων ἐκείνων, ἅπερ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πρὸς τὴν γνῶσιν ἀνήκειν ἐλέγοντο καὶ ἐπιστεύοντο, ἐνταῦθα ζητεῖ τί ἂν εἴη ἡ φαντασία, καὶ διαίρεται τοῦτο εἰς δύο μέρη, ὧν ἐν μὲν τῷ πρώτῳ δείκνυσι τί ἐστὶν ἡ φαντασία· ἐν τῷ δευτέρῳ ἀποδίδωσι τὸν λόγον τῶν εἰς τὴν φαντασίαν ἀνηκόντων, ἐν τῷ· Τοῦτο δὲ συμβαίνει διὰ τὰδε. Πρὸς δὲ τὸ 35 εὐρεῖν τί ἐστὶν ἡ φαντασία τούτῳ τῷ τρόπῳ προχωρεῖ· πρῶτον γὰρ τίθησιν ὅτι, εἰ ἐστὶ τι κινούμενον, ἐνδέχεται καὶ ἀπ' αὐτοῦ ἄλλο τι κινεῖσθαι· δέδεικται γὰρ ἐν τῷ τρίτῳ τῶν φυσικῶν, ὅτι διπλοῦν ἐστὶ τὸ κινεῖν, δη-

λονότι κινουῦν ἀκίνητον, καὶ κινουῦν κινούμενον, ὅπερ δηλονότι κινεῖ ἐν τῷ κινεῖσθαι. Ἐἴτα τίθησιν ὅτι ἡ φαντασία ἐστὶ κίνησις τις. "Ὡσπερ γάρ τις τῶν ἄλλων αἰσθανόμενος κινεῖται ὑπ' αὐτῶν τούτων, δῖπου τῶν αἰσθητῶν, οὕτω καὶ φανταζόμενος κινεῖται ὑπό τινων φαινομένων, ἃ λέγονται φαν-
 5 τάσματα. Ἐπέκεινα δὲ τίθησι καὶ τὴν συγγένειαν, ἣν ἔχει ἡ φαντασία πρὸς τὴν αἰσθησιν, διότι ἡ φαντασία οὐ δύναται γίνεσθαι ἄνευ αἰσθήσεως, ἀλλ' ἐστὶν ἐν τοῖς ἔχουσιν αἰσθησιν μόνον, δηλονότι ἐν τοῖς ζώοις, καὶ ἐστὶν ἐκείνων μόνον, ὧν ἐστὶν ἡ αἰσθησις, δηλονότι τῶν ὑποβεβλημένων αἰσθή-
 σει· τὰ γὰρ νοητὰ μόνον ὄντα οὐχ ὑποπίπτουσι φαντασίᾳ. Ἐἴτα προτίθησιν,
 10 ὅτι ὑπὸ τῆς ἐνεργείᾳ αἰσθήσεως ἐνδέχεται τινα κίνησιν γίνεσθαι, ὃ δὴ φανερόν γίνεται ἐκ τοῦ πρότερον ὑποτεθειμένου, ὅπερ ἦν τὸ ὑπὸ τοῦ κινου-
 μένου ἐνδέχεσθαι τι κινεῖσθαι ἕτερον. Ἡ δὲ αἰσθησις ἡ κατ' ἐνέργειαν γίνεται ἐκ τοῦ τὴν αἰσθησιν κινεῖσθαι ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν· "Ὅθεν κατα-
 λείπεται καὶ ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως γίνεσθαι τινα κίνησιν.
 15 Ἐπειδὴ τοίνυν φανερόν ἐστιν, ὅτι κίνησις τίχεται ὑπὸ τῆς ἐνεργείᾳ αἰσ-
 θήσεως, ἀνάγκη ταύτην ὁμοίαν εἶναι τῇ αἰσθήσει διὰ τὸ πᾶν τὸ ποιοῦν ποιεῖν ὁμοῖον ἑαυτῷ. "Ὅθεν καὶ τὸ κινουῦν, καθόσον κινεῖται, ποιεῖ κίνησιν ὁμοίαν τῇ κινήσει, ἣ καὶ αὐτὸ κινεῖται. Ἐκ πάντων δὴ τούτων συμπε-
 ραίνει· ὅτι ἡ φαντασία ἐστὶ κίνησις τις γινομένη ὑπ' αἰσθήσεως τῆς
 20 κατ' ἐνέργειαν, ἣτις δὴ κίνησις οὐκ ἐστὶν ἄνευ αἰσθήσεως, οὔτε δύναται ἐνυπάρχειν τοῖς μὴ αἰσθανομένοις. Ἐπεὶ γάρ, εἴ τις κίνησις γίνεται ὑπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως, ἐστὶν ὁμοία τῇ κινήσει· τῆς αἰσθήσεως καὶ οὐδὲν ἄλλο εἰ μὴ μόνη ἡ φαντασία εὐρίσκεται τοιοῦτόν τι τυγχάνουσα, καταλείπεται τὴν φαντασίαν εἶναι τὴν τοιαύτην κίνησιν· καὶ ἐκ τοῦ τὴν
 25 φαντασίαν εἶναι κίνησιν ἐξ αἰσθήσεως τιχτομένην καὶ ὁμοίαν εἶναι αὐτὴν τῇ αἰσθήσει, ἀκολουθεῖ τὸ τὸν ἔχοντα τὴν φαντασίαν πολλὰ ποιεῖν καὶ πάσχειν κατ' αὐτήν· καὶ ἀρμόττει αὐτὴν εἶναι καὶ ἀληθῆ καὶ ψευδῆ, ὡς αὐτίκα δειχθήσεται.

Ἐφεξῆς λέγων· Τοῦτο δὲ συμβαίνει, ἀποδίδωσι τὸν λόγον τῶν
 30 ἀρμοζόντων τῇ φαντασίᾳ διὰ τὰ προειρημένα, καὶ περὶ τοῦτο τρία ποιεῖ·
 πρῶτον, ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν διὰ τὴν φαντασία ποτὲ μὲν ἐστὶν ἀληθῆς, ποτὲ δὲ ψευδῆς· δεύτερον, ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος, ἐν τῷ· Ἐπεὶ δ' ἡ ὄψις· τρίτον, ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν τοῦ πρότερον αὐτῷ εἰρημένου, ὅτι πολλὰ τῶν ζώων ἐνεργεῖ κατὰ φαντασίαν, ἐν τῷ· Καὶ
 35 διὰ τὸ ἐμμένειν. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι τοῦτο, τὸ τὴν φαντασίαν δηλονότι ποτὲ μὲν εἶναι ἀληθῆ, ποτὲ δὲ ψευδῆ, συμβαίνει διὰ τὰ ρηθη-
 σόμενα, διότι ἡ αἰσθησις, ἐξ ἧς ἐνεργεῖα γίνεται ἡ φαντασία, διαφόρως ἔχει πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ψεῦδος, καθὸ καὶ πρὸς διάφορα παρα-

βάλλεται. Πρῶτον μὲν γὰρ πρὸς τὰ ἴδια τῶν αἰσθητῶν ἀεὶ ἀληθῶς ἔχει, ἢ ὀλίγον ἔχει ψεύδους. Ὡσπερ γὰρ αἱ φυσικαὶ δυνάμεις οὐκ ἐλλείπουσιν ἀπὸ τῶν ἰδίων ἐνεργειῶν εἰ μὴ ἐπ' ἐλάχιστον καὶ ἐν ἐλαχίστῳ μέρει διὰ τινὰ φθορὰν ἀρχῆς, οὕτω καὶ αἱ αἰσθήσεις οὐχ ὑστεροῦσιν οὐδὲ ἀποπίπτουσιν τῆς ἀληθινῆς κρίσεως τῶν ἰδίων αἰσθητῶν εἰ μὴ διὰ τινὰ φθορὰν τοῦ ὀργάνου, ὡς δῆλον ἐν τοῖς πευρετοῖς, ἐν οἷς διὰ τὸ τῆς γλώττης δυσδιάθετον πικρὰ φαίνονται τὰ γλυκέα. Δεύτερον δὲ ἡ αἰσθησις ἐστὶ περὶ τὰ κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθητὰ, καὶ τούτοις ἤδη ἀπατᾶται ἡ αἰσθησις· τῷ γὰρ λευκὸν εἶναι τὸ βλεπόμενον οὐ ψεύδεται ἡ αἰσθησις, ἀλλ' εἰ τὸ λευκὸν τούτο ἐστὶν ἢ ἕτερον, ὅλον πότερον χιών ἢ ἄλευρον, ἢ τι τοιοῦτον, τούτῳ ἤδη ἐνδέχεται αὐτὴν ψεύδεσθαι καὶ μάλιστα πόρρωθεν. Τρίτον δὲ ἡ αἰσθησις ἐστὶ τῶν κοινῶν αἰσθητῶν, ἅπερ ἔπονται τοῖς ὑποκειμένοις, ἐν οἷς εἰσὶν ἐνεργεῖα τὰ ἴδια αἰσθητὰ, ὡσπερ τὸ μέγεθος καὶ ἡ κίνησις, ἅτινα εἰσὶν αἰσθητὰ κοινὰ συμβαίνοντα τοῖς αἰσθητοῖς σώμασι· καὶ περὶ τὰ τοιαῦτα μάλιστα ἐστὶν ἡ ἀπάτη, διότι ἡ κρίσις ἐπὶ τούτων ποικίλλεται κατὰ τὴν ποικιλίαν τῆς διαστάσεως· τὸ γὰρ πορρώτερον ἤττον ὁράται. Ἡ δὲ τῆς φαντασίας κίνησις, ἣτις ἐστὶν ἐκ τῆς ἐνεργείας τῆς αἰσθήσεως, διαφέρει τῶν τριῶν τούτων αἰσθητῶν, τουτέστι τῶν ἐνεργειῶν τῆς αἰσθήσεως, ὡς τὸ ἀποτέλεσμα διαφέρει τῆς αἰτίας· καὶ διὰ τοῦτο ἔτι, διότι τὸ ἀποτέλεσμα ἐστὶν ἀσθενέστερον τῆς αἰτίας, καὶ ὅτι ὅσῳ τι μᾶλλον μακρύνεται τοῦ πρώτου ποιούντος, τοσούτῳ ἔλαττον ἐκ τῆς ἀρετῆς ἢ τῆς δυνάμεως ἐκείνου λαμβάνει καὶ τῆς πρὸς αὐτὸ ὁμοιότητος. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ φαντασίᾳ ῥᾶρον ἢ ἐν τῇ αἰσθήσει δύναται τὸ ψεῦδος ἐμπίπτειν, ὅπερ συνίσταται ἐν τῇ ἀνομοιότητι τῆς αἰσθήσεως πρὸς τὸ αἰσθητόν. Τότε γὰρ ἐστὶ τὸ ψεῦδος ἐν τῇ αἰσθήσει, ὁπότεν ἄλλως προσλαμβάνηται τὸ αἰσθητόν εἶδος ἐν τῇ αἰσθήσει παρὸ ἐστὶν ἐν τῷ αἰσθητῷ· λέγω δὲ ἄλλως κατὰ τὸ εἶδος, οὐ τὴν ὕλην, ὅσον εἰ ὁ χυμὸς ὁ γλυκὺς λαμβάνοιτο ἐν τῇ γλώττι κατὰ τὴν πικρίαν, κατὰ δὲ τὴν ὕλην ἀεὶ ἄλλως λαμβάνεται ἐν τῇ αἰσθήσει παρὸ ἔχει ἐν ἑαυτῷ τὸ αἰσθητόν. Ἡ πρώτη τοίνυν κίνησις τῆς φαντασίας, ἣτις γίνεται ἐκ τῆς αἰσθήσεως τῶν ἰδίων αἰσθητῶν, ἀεὶ ἐστὶν ἀληθής, ὡς ἐν πλείοσιν· καὶ τοῦτο φημί ὅσον πρὸς τὴν παρουσίαν τοῦ αἰσθητοῦ, ὁπότεν δηλονότι ἡ κίνησις τῆς φαντασίας ὑπάρχει ὁμοῦ μετὰ τῆς κινήσεως τῆς αἰσθήσεως. Ἄλλ' ὅταν ἡ κίνησις τῆς φαντασίας ἐν ἀπουσίᾳ τῆς αἰσθήσεως ᾖ, τότε καὶ περὶ τὰ ἴδια αἰσθητὰ ἐνδέχεται ἀπατᾶσθαι· φανταζόμεθα γὰρ ἐνίοτε τὰ ἀπόντα ὡς λευκά, κἂν ὡσι μέλανα. Ἄλλ' αἱ ἄλλαι κινήσεις τῆς φαντασίας, ἣτις γίνεται ἐκ τῆς αἰσθήσεως τῶν κατὰ συμβεβηκὸς αἰσθητῶν καὶ ἔτι ἐκ τῆς αἰσθήσεως τῶν κοινῶν αἰσθητῶν, δύνανται εἶναι ψευδεῖς, ἂν τε παρῇ τὸ αἰσθητόν, ἂν τε καὶ μὴ. Ἄλλὰ μάλιστα εἰσὶ ψευδεῖς ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ αἰσθητοῦ, ὅτε ἐστὶ πόρρω. Ἐκ τούτου δὲ τοῦ λόγου τοῦ ἀποδοδομένου συμπεραίνει περαιτέρω τὸ ἀρχο-

ειδές προκείμενον λέγων ὅτι, εἰ τὰ εἰρημένα μὴ ἀρμόττουσιν εἰ μὴ τῇ φαντασίᾳ καὶ ἢ φαντασία ἔχει τὸ εἰρημένον, καταλείπεται τὴν φαντασίαν εἶναι κίνησιν ὑπ' αἰσθήσεως τῆς κατ' ἐνέργειαν γινομένης. Πότερον δ' αὕτη ἢ κίνησις ἄλλην δύναμιν ζητεῖ παρά τὴν αἰσθητικήν, ἀκμὴν οὐ διορίζεται, ἀλλὰ δοκεῖ ὅτι, ἐπεὶ κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν ἐνεργειῶν διακρίνονται αἱ δυνάμεις, καὶ ἢ διαφορότης τῆς κινήσεως ζητεῖ διάφορα κινητά, διότι τὸ κινούμενον οὐ κινεῖ ἑαυτὸ ἀλλ' ἕτερον, ἀναγκαῖον δοκεῖ εἶναι τινὰ δύναμιν φανταστικὴν ἄλλην παρά τὴν αἰσθησιν.

Μετὰ ταῦτα λέγων· Ἐπειδὴ ἡ ὄψις, ἀποδίδωσι τὴν αἰτίαν τούτου τοῦ λόγου. Φησὶ τοίνυν ὅτι ἡ ὄψις ἐστὶν ἐξαιρετός ἐν ταῖς ἄλλαις αἰσθήσεσι διὰ τὸ πνευματικώτερα εἶναι καὶ πλειόνων γνωστικῆ, ὡς προεῖρηται, διὰ τοῦτο ἢ φαντασία ἢ γινομένη ἀπὸ τῆς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεως, λαμβάνει τὸ ὄνομα ἀπὸ τοῦ φάους, δηλονότι τοῦ φωτός, οὗ χωρὶς οὐχ ἀρμόττει βλέπειν οὐδ' ἐνδέχεται, ὡς προεῖρηται.

Μετὰ ταῦτα λέγων· Καὶ διὰ τὸ ἐμμένειν, δείκνυσι τὴν αἰτίαν διὰ τί τὰ ζῶα ὀρώσι καὶ πάσχουσι κατὰ φαντασίαν· καὶ φησὶν ὅτι αἱ φαντασίαι ἐμμένουσιν ἡγουν διαρκοῦσιν καὶ ἐν τῇ ἀποχωρίσει τῶν αἰσθητῶν, καὶ εἰσὶν ὅμοια ταῖς κατ' ἐνέργειαν αἰσθήσεσιν. Ὅθεν, ὡσπερ ἢ κατ' ἐνέργειαν αἰσθησις κινεῖ τὴν ὄρεξιν ἐν τῇ παρουσίᾳ τοῦ αἰσθητοῦ, οὕτω καὶ ἢ φαντασία ἐν τῇ ἀπουσίᾳ αὐτοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο δείκνυσιν, ὅτι πολλὰ ζῶα ἐνεργοῦσι κατὰ τὰς φαντασίας. Ἀλλὰ τοῦτο συμβαίνει ἐν τῇ ἐλλείψει τοῦ νοῦ, διότι παρόντος τοῦ νοῦ, ὅς ἐστιν ὑψηλότερος, ἢ κρίσις αὐτοῦ κατισχύει πρὸς τὸ ἐνεργεῖν· ὅθεν, ὅποτεν ὁ νοῦς μὴ ἐπικρατῆ, ὀρώσι τὰ ζῶα κατὰ τὰς φαντασίας, τὰ μὲν διὰ τὸ παντάπασιν μὴ ἔχειν νοῦν, ὡς τὰ θηρία, τὰ δὲ διὰ τὸ ἔχειν τὸν νοῦν ἐπικεκαλυμμένον, ὡσπερ οἱ ἄνθρωποι· ὅπερ συμβαίνει τριχῶς, ποτὲ μὲν ἐκ τινος πάθους, ὀργῆς δηλονότι, ἢ ἐπιθυμίας, ἢ φόβου, ἢ τοιούτου τινός, ὅποτεν τὸ πάθος οὕτως ἰσχυρὸν ᾗ, ὥστε ἐπιπροσθεῖν τῷ νῷ· ποτὲ δὲ συμβαίνει ἐκ τινος ἀσθενείας, ὡς ἐπὶ τῶν φρενίτιδι καὶ ἄλλαις ἐκστατικαῖς νόσοις κατεχομένων· ποτὲ δὲ διὰ τὸν ὕπνον, ὡσπερ ἐν τοῖς κοιμωμένοις. Ἐκ γὰρ τούτων τῶν αἰτιῶν συμβαίνει τὸν νοῦν μὴ κατισχύειν τῆς φαντασίας· ὅθεν ὁ ἄνθρωπος ἔπεται τῇ φανταστικῇ ὄψει ὡσανεὶ ἀληθεῖ. Τελευταίον, συμπεραίνει, ὅτι εἴρηται περὶ τῆς φαντασίας τί ἐστὶ καὶ τίς ἐστὶν ἢ ταύτης αἰτία.

Leçon VII.

35

Περὶ δὲ τοῦ μορίου. Διορισάμενος ὁ Φιλόσοφος περὶ τῆς αἰσθητικῆς μοίρας τῆς ψυχῆς καὶ δείξας ἔτι, ὅτι τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ τὸ νοεῖν οὐκ ἐστὶ ταυτόν, ἐνταῦθα ἀρχεται διορίζεσθαι περὶ τοῦ νοεροῦ μέρους

αὐτῆς τῆς ψυχῆς, καὶ διαιρεῖται εἰς δύο· ἐν τῷ πρώτῳ διορίζεται περὶ τοῦ νοεροῦ μορίου τῆς ψυχῆς· ἐν τῷ, δευτέρῳ, ἐκ τῶν περὶ αἰσθήσεως καὶ νοῦ διωρισμένων δείκνυσι τί ἂν δεοὶ φρονεῖν καὶ νοεῖν περὶ τῆς ψυχῆς, ἐν τῷ· Νῦν δὲ περὶ τῆς.

Τὸ πρῶτον εἰς δύο· ἐν τῷ πρώτῳ διορίζεται περὶ τοῦ νοῦ· ἐν τῷ δευτέρῳ παραβάλλει αὐτὸν τῇ αἰσθήσει, ἐν τῷ· Δοκεῖ δὲ τὸ αἰσθητόν. Τὸ πρῶτον εἰς δύο· ἐν τῷ πρώτῳ διορίζεται περὶ τοῦ νοῦ· ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, ἐν τῷ· Τῶν μὲν οὖν ἀδιαιρέτων. Τὸ πρῶτον διαιρεῖται εἰς τρία· ἐν τῷ πρώτῳ διορίζεται περὶ τοῦ δυνάμει νοῦ· ἐν τῷ δευτέρῳ περὶ τοῦ ποιούτος νοῦ, ἐν τῷ· Ἐπειδὴ δὲ ὡς περ· ἐν 10 τῷ τρίτῳ περὶ τοῦ ἐνεργείᾳ νοῦ, ἐν τῷ· . . . . κατ' ἐνέργειαν. Περὶ τὸ πρῶτον τρία ποιεῖ· πρῶτον, διορίζεται περὶ τοῦ δυνάμει νοῦ· δεύτερον, περὶ τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ, ἐν τῷ· Ἐπεὶ δὲ ἄλλο ἐστὶ τὸ μέγεθος· τρίτον, κινεῖ ἀπορίαν περὶ τὰ προειρημένα, ἐν τῷ· Ἀπορήσεις δ' ἂν τις. Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι τὴν φύσιν τοῦ δυνάμει 15 νοῦ· δεύτερον, πῶς ἂν εἰς ἐνέργειαν προαχθεῖη, ἐν τῷ· Ἐπεὶ δέ. Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι περὶ τίνος ὁ σκοπὸς αὐτῷ· δεύτερον, δείκνυσι τὸ προκείμενον, ἐν τῷ· Εἰ δὴ ἐστὶ τὸ νοεῖν. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι ἐπειδὴ διώριστα περὶ τοῦ αἰσθητικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς καὶ δέδεικται ὅτι τὸ φρονεῖν καὶ νοεῖν οὐκ ἐστὶ ταῦτόν ὅπερ τὸ αἰσθάνεσθαι, 20 θεωρητέον νῦν ἐστὶ περὶ τοῦ μορίου τῆς ψυχῆς ᾧ γινώσκει ἢ ψυχῆ, τουτέστι νοεῖ καὶ φρονεῖ. Εἴρηται δὲ ἀνωτέρω, ὅτι διαφέρει τὸ φρονεῖν καὶ νοεῖν. Τὸ μὲν γὰρ φρονεῖν ἀνήκει πρὸς τὴν κρίσιν τοῦ νοῦ, τὸ δὲ νοεῖν πρὸς τὴν τούτου κατάληψιν.

Περὶ δὲ τοῦτο τὸ μέρος ἐστὶ τι παραλειπόμενον ὑπ' αὐτοῦ, περὶ οὗ 25 τοῖς ἀρχαίοις ἀμφοιβήτησις ἦν, πότερον δηλονότι τοῦτο τὸ μέρος τῆς ψυχῆς χωριστόν ἐστιν ἀπὸ τῶν ἄλλων μερῶν τῆς ψυχῆς τῷ ὑποκειμένῳ, ἢ μὴ ἐστὶ χωριστόν τῷ ὑποκειμένῳ, ἀλλὰ μόνον τῷ λόγῳ. Νοεῖ δὲ εἶναι χωριστόν τῷ ὑποκειμένῳ διὰ τοῦ λέγειν εἶναι χωριστόν κατὰ τὸ μέγεθος, καὶ τοῦτο διὰ τὸν Πλάτωνα, ὅς τὰ τῆς ψυχῆς μόρια τιθεὶς τῷ ὑποκειμένῳ 30 κεχωρισμένα εἶναι ἀλλήλων, ἀποδίδωσιν αὐτοῖς ὄργανα ἐν διαφόροις τοῦ σώματος μέρεσιν, ὅλον ὡς περ εἶπεν ὁ Πλάτων, ὅτι τὸ μέσον μέρος τοῦ ἐγκεφάλου ὑποκείμενον ἐστὶ τοῦ λόγου καὶ θρόνος αὐτοῦ, ὅπερ ὠνόμαζε καὶ ταμεῖον λογιστικόν, ὡς ἂν τὸ ὕψος τῆς θέσεως τοῦ ὀργάνου τὸ ὑπὲρ τὰ ἄλλα ὕψος τοῦ λόγου διορίζηται τε καὶ φανεροί. Τοῦτο τοίνυν ἐστὶν 35 ὃ παραλείπει. Ἄλλὰ δύο εἰσὶν, ἃ σκοπεῖ ζητεῖν, ὧν πρῶτον ἐστὶν, εἰ χωριστόν ἐστιν κατὰ τὸν λόγον τοῦτο τὸ μέρος τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν ἄλλων,

11 blanc après ἐν τῷ AB κατ' ἐνέργειαν om et laissé en blanc A 16 ἐν τῷ δευτέρῳ δείκνυσι πῶς B 17 ἐστὶν après τίνος add B

τίνα διαφορὰν ἔχει πρὸς τὰ ἄλλα. Καὶ ἐπεὶ ἡ τῆς δυνάμεως ἰδιότης ἐκ τῆς ποιότητος τῆς ἐνεργείας γινώσκεται, δεύτερον, ὃ ζητῆσαι σκοπεῖ, τοῦτ' ἔστι πῶς ποτ' ἂν εἴη καὶ γίνοιτο αὐτὸ τὸ νοεῖν, τουτέστι πῶς ἂν ἡ ἐνέργεια συμπληροῖτο τοῦ νοῦ.

6 Ἐφεξῆς λέγων· Εἰ δὴ ἔστι τὸ νοεῖν, δείκνυσι τὸ προκείμενον, καὶ περὶ τοῦτο τρία ποιεῖ· πρῶτον, τίθησιν ὁμοιότητα τοῦ νοῦ πρὸς τὴν αἰσθησιν· δεύτερον, ἐκ ταύτης τῆς ὁμοιότητος δείκνυσι τὴν φύσιν τοῦ δυνάμει νοῦ, ἐν τῷ· Ἀνάγκη τοίνυν· τρίτον, δείκνυσιν ἐκ τῶν ἀποδεδειγμένων ἤδη περὶ τοῦ νοῦ τὴν διαφορὰν τοῦ νοῦ καὶ τῆς αἰσθήσεως, 10 ἐν τῷ· Ὅτι δὲ οὐχ ὁμοία. Πρῶτον οὖν οὐτινος ἐκ τῆς ὑποθέσεως προχωρεῖ πρὸς τὸ δεῖξαι τὸ προκείμενον, ἔστιν ὅτι τὸ νοεῖν ὁμοίον ἔστι τῷ αἰσθάνεσθαι, ἢ δὴ ὁμοιότης ἐντεῦθεν ἔστι φανερά, ὅτι καθάπερ τὸ αἰσθάνεσθαι τί γινώσκειν ἔστι, καὶ αἰσθανόμεθα ποτὲ μὲν δυνάμει, ποτὲ δὲ ἐνεργείᾳ, οὕτω καὶ τὸ νοεῖν γινώσκειν τί ἔστι, καὶ ποτὲ μὲν νοοῦμεν 15 ἐν δυνάμει, ποτὲ δὲ ἐνεργείᾳ. Ἐντεῦθεν δὲ ἔπεται ὅτι, ἐπειδὴ τὸ αἰσθάνεσθαι πάσχειν τί ἔστιν ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ, ἢ τι ὁμοίον τῷ πάθει, καὶ τὸ νοεῖν ὡσαύτως ἢ πάσχειν τί ἔστιν ὑπὸ τοῦ νοητοῦ, ἢ τοιοῦτόν τι ἕτερον, ὁμοίον f. 331· δηλονότι πάθει. Τούτων δὲ τῶν δύο τὸ δεύτερον ἀληθέστερον ἔστι· | τὸ γὰρ αἰσθάνεσθαι, ὡς προεῖρηται ἐν τῷ δευτέρῳ, οὐ κυρίως πάσχειν ἔστι· 20 πάσχει γὰρ τι κυρίως ὑπὸ τοῦ ἐναντίου. Ἄλλ' ἔχει τι ὁμοίον πάθει, ἐφ' ὅσον ἡ αἰσθησις ἔστιν ἐν δυνάμει πρὸς τὸ αἰσθητόν, καὶ ἔστι δεκτική. Εἰ δὴ καὶ τὸ νοεῖν ἔστιν ὁμοίον τῷ αἰσθάνεσθαι, καὶ τὸ νοερὸν μόνιον δεῖ εἶναι ἀπαθές, κυρίως εἰλημμένου τοῦ πάθους. Δεῖ μέντοι γε ἔχειν αὐτὸ ὁμοίον τι τῇ παθητότητι, διότι χρὴ τὸ τοιοῦτον μόνιον δεκτικὸν εἶναι 25 τοῦ νοητοῦ εἶδους καὶ εἶναι δυνάμει πρὸς τὸ τοιοῦτον εἶδος, ἀλλὰ μὴ εἶναι τόδε ἐνεργείᾳ. Καὶ οὕτω δεῖ, καθὼς ἔχει τὸ αἰσθητικὸν πρὸς τὰ αἰσθητά, ὁμοίως ἔχειν καὶ τὸν νοῦν πρὸς τὰ νοητὰ διὰ τὸ ἐκάτερον ἐν δυνάμει εἶναι πρὸς τὸ ἴδιον ἀντικείμενον, καὶ δεκτικὸν εἶναι αὐτοῦ.

Μετὰ ταῦτα λέγων· Ἀνάγκη ἄρα, ἐκ τῶν προειρημένων δείκνυσι 30 τὴν φύσιν τοῦ δυνάμει νοῦ, καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσιν ὅτι ὁ δυνάμει νοῦς οὐκ ἔστι τι σωματικὸν ἢ σύμμικτον ἐκ τῶν σωματικῶν πραγμάτων· δεύτερον, δείκνυσιν ὅτι οὐδὲ ἔχει ὄργανον σωματικόν, ἐν τῷ· Ὅθεν οὐδέ. Θεωρητέον τοίνυν περὶ τὸ πρῶτον, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι περὶ τοῦ νοῦ διχῶς ἐδόξασαν. Τινὲς μὲν γὰρ ἔθεντο τὸν νοῦν 35 εἶναι σύνθετον ἐκ τῶν ἀρχῶν πάντων πρὸς τὸ πάντα γινώσκειν, καὶ ταύτην Ἐμπεδοκλέους προεῖρηκεν εἶναι τὴν δόξαν. Ἀναξαγόρας δὲ εἶπεν ἀπλοῦν τὸν νοῦν εἶναι καὶ ἄμικτον καὶ μηδενὶ τῶν σωματικῶν πραγμάτων ἔχειν τι κοινόν. Ἐκ τοῦ εἰρημένου τοίνυν, ὅτι ὁ νοῦς οὐκ ἔστι τὰ ἐνεργείᾳ

νοητά, ἀλλὰ δυνάμει μόνον, συμπεραίνει ὅτι ἀνάγκη τὸν νοῦν, διὰ τὸ νοεῖν πάντα ἐν δυνάμει, μὴ εἶναι μίκτον ἐκ τῶν σωματικῶν πραγμάτων, ὡς Ἐμπεδοκλῆς ἔφασκεν, ἀλλ' εἶναι μᾶλλον ἀμιγῆ, ὡς Ἀναξαγόρας ἐτίθει. Καὶ ὁ Ἀναξαγόρας τῶντι τοῦτ' ἔλεγεν τούτῳ τῷ λόγῳ κεκινήμενος, διότι τὸν νοῦν ἔθετο πρώτην ἀρχὴν εἶναι τοῦ παντός, ὑφ' οὗ πάντα κινουῦνται 5 κατὰ τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ καὶ τὴν δεσποτείαν. Εἰ δὲ μίκτος ἦν ἐκ τῶν σωματικῶν φύσεων, ἢ εἶχε τινὰ τούτων ἔρισμένως, οὐκ ἂν ἠδύνατο πάντα κινεῖν τῷ ἰδίῳ κράτει· ὠρίζετο γὰρ ἂν πρὸς ἓν· καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ φησι τὸν Ἀναξαγόραν θεῖναι τὸν νοῦν ἀμιγῆ, ἵνα κρατῆ, τουτέστι πάντα τῷ ἰδίῳ κράτει κινῆ. Ἀλλὰ νῦν οὐ διαλεγόμεθα περὶ τοῦ πάντα κινουῦντος 10 νοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ πάντα νοουῦντος. Ὅθεν τοῦτο τὸ μέσον οὐκ ἐστὶν ἡμῖν καίριον πρὸς τὸ δεῖξαι τὸν νοῦν ἀμιγῆ εἶναι, ἀλλὰ δεῖ μέσον ἄλλο λαβεῖν πρὸς τὸ δεῖξαι τοῦτο, ἐκ τοῦ τὸν νοῦν δηλονότι πάντα γινώσκειν, καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ προστίθησιν· Τοῦτο δ' ἐστὶν, ἵνα γνωρίζῃ, ὡσανεὶ λέγων· ὡσπερ Ἀναξαγόρας ἔθετο τὸν νοῦν ἀμίκτον, ἵνα κρατῆ, οὕτω δεῖ 15 ἡμᾶς θεῖναι τὸν νοῦν ἀμιγῆ, ἵνα γινώσκῃ. Καὶ τοῦτο μὲν τοιούτῳ φαίνεται λόγῳ· πᾶν γὰρ ὅπερ ἐστὶν ἐν δυνάμει πρὸς τι καὶ δεκτικὸν αὐτοῦ, στέρεται ἐκείνου πρὸς ὃ ἐστὶν ἐν δυνάμει καὶ οὗ ἐστὶ δεκτικόν, ὡσπερ ἡ κόρη, ἥτις ἐν δυνάμει ἐστὶν πρὸς τὰ χρώματα καὶ δεκτικὴ αὐτῶν, ὑπάρχει χωρὶς παντός χρώματος. Ἀλλ' ὁ νοῦς ἡμῶν οὕτω νοεῖ τὰ νοητά, ὅτι ἐστὶν ἐν 20 δυνάμει πρὸς πάντα καὶ δεκτικὸς αὐτῶν, ὡς καὶ ἡ αἴσθησις τῶν αἰσθητῶν. Ἐστέρηται ἄρα πάντων ἐκείνων, ἃ πέφυκε νοεῖν. Ἐπεὶ τοίνυν ὁ ἡμέτερος νοῦς πέφυκε νοεῖν πάντα τὰ αἰσθητὰ καὶ σωματικὰ πράγματα, δεῖ τοῦτο ἔρημον εἶναι σωματικῆς πάσης φύσεως, ὡσπερ ἡ αἴσθησις τῆς ὀψευς παντός ἐστέρηται χρώματος διὰ τὸ γνωστικὴ χρωμάτων ὑπάρχειν. Εἰ γὰρ εἶχε 25 τι χρῶμα, ἐκώλυεν ἂν ἐκεῖνο τὸ χρῶμα φαίνεσθαι τὰ λοιπὰ χρώματα. ὡσπερ ἡ τοῦ πυρέττοντος γλώττα, διὰ τὸ ἔχειν πικρὸν τινὰ χυμόν, οὐ δύναται καταλαμβάνειν τὸν γλυκὺν χυμόν. Οὕτω δὴ καὶ ὁ νοῦς, εἰ εἶχε τινὰ φύσιν διωρισμένην, ἐκείνη ἢ φύσις συμπεφυκυῖα αὐτῷ εἴργεν ἂν αὐτὸν τῆς τῶν λοιπῶν φύσεων γνώσεως. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ φησι· παρεμφαινόμε- 30 μενον γὰρ κωλύσει τὸ ἀλλότριον καὶ ἀντιφράξει, τουτέστιν εἴργει τὸν νοῦν καὶ τρόπον τινὰ καλύψει καὶ κλείσει ἀπὸ τῆς τῶν ἄλλων θεωρίας· καὶ καλεῖ παρεμφαινόμενον ἐνυπάρχον τι καὶ συμπεφυκὸς εἶδος τῷ νῷ, οὗ φαινομένου, αἰεὶ εἴργεται ἂν ὁ νοῦς τοῦ τὰ ἄλλα νοεῖν, ὡσπερ εἰ λέγοιμεν τὸν πικρὸν χυμόν εἶναι παρεμφαινόμενον τῇ τοῦ πυρέττοντος 35 γλώττῃ. Συμπεραίνει δὲ ἐκ τούτου, ὅτι οὐκ ἐνδέχεται φύσιν εἶναι αὐτοῦ

5 τὰ avant πάντα add B   9 κατέχῃ après πάντα add B   10 καὶ avant κινῆ add B   13 ἐκ τοῦ: τὸ B   24 καὶ après ὡσπερ add B   26 τὰ λοιπὰ om B
29 ὠρισμένην B   32 ἐκκλείσει B

οὐδεμίαν, τουτέστιν οὐδεμίαν διωρισμένην, ἀλλὰ ταύτην μόνον τὴν φύσιν
 ε. 332 ἔχειν, τὸ δυνάμει εἶναι πρὸς πάντα. | Καὶ τοῦτο συμβαίνει τῷ νῷ διὰ τὸ
 μὴ εἶναι γνωστικὸν ἐνὸς μόνου γένους τῶν αἰσθητῶν, ὡσπερ ἡ ὄψις, ἡ ἢ
 ἀκοή, ἡ μόνον τῶν ποιοτήτων τῶν αἰσθητῶν συμβεβηκότων, εἴτε τῶν κοινῶν,
 5 εἴτε τῶν ἰδίων, ἀλλὰ καθόλου ὅλης τῆς αἰσθητῆς φύσεως· ὅθεν [ὡς] ἡ
 ὄψις ἔρημός ἐστι γένους τινὸς τῶν αἰσθητῶν, οὕτω δεῖ καὶ τὸν νοῦν ὅλης
 ἔστερῆσθαι τῆς αἰσθητῆς φύσεως. Ἐκ τούτου δὲ περαιτέρω συμπεραίνει,
 ὅτι ὁ καλούμενος νοῦς τῆς ψυχῆς οὐδὲν ἐστὶν ἐνεργεῖα τῶν ὄντων πρὸ
 τοῦ νοεῖν, ὃ μάχεται καὶ ἐναντίον ἐστὶ τῇ τῶν παλαιῶν θέσει. Ἐφασκον
 10 γὰρ αὐτὸν πρὸς τὸ πάντα γινώσκειν σύνθετον εἶναι ἐκ πάντων. Εἰ δὲ,
 διὰ τοῦτο εἶγ, γνωστικὸς πάντων διὰ τὸ πάντα ἔχειν ἐν ἑαυτῷ, εἶη ἂν
 αἰεὶ νοῦν ἐνεργεῖα καὶ οὐδέποτε ἐν δυνάμει, καθὼς προειρήκει περὶ
 αἰσθήσεως ὅτι, εἰ συντέθειτο ἐκ τῶν αἰσθητῶν, οὐκ ἂν ἔδειτο τῶν ἔξωθεν
 αἰσθητῶν πρὸς τὸ αἰσθάνεσθαι. Καὶ ἵνα μὴ τις πιστεύσῃ τοῦτο ἀληθὲς
 15 εἶναι περὶ παντὸς νοῦ, τὸ εἶναι ἐν δυνάμει πρὸς τὰ ἴδια νοητὰ περὶ τοῦ
 νοεῖν, παρεντίθησι τό· Ὡς διανοεῖται καὶ δοξάζει ἡ ψυχὴ. Καὶ
 τοῦτο φησὶν, ἵνα προφυλάξῃται ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ θείου νοῦ, ὅστις οὐκ ἐστὶν
 ἐν δυνάμει, ἀλλ' ἐστὶ τρόπῳ τινὶ ἐντελέχεια πάντων· περὶ οὗ δὴ νοῦ καὶ
 Ἀναξαγόρας εἶπεν, ὅτι ἐστὶν ἀμιγής, ἵνα πάντων κρατῇ.
 20 Ἐφεξῆς λέγων· Διὸ οὐδὲ μεμῖχθαι, δείκνυσιν ὅτι ὁ νοῦς οὐκ
 ἔχει σωματικὸν ὄργανον. Καὶ πρῶτον μὲν προτίθησι· δεύτερον, προσαρμόζει
 τούτῳ ῥητόν τινων ἀρχαίων, ἐν τῷ· Καὶ εὖ δὴ οἶ. Λέγει τοίνυν, πρῶτον,
 συμπεραίνων ἐκ τῶν προειρημένων ὅτι, εἰ μὴ δεῖ τὸν ἡμέτερον νοῦν, πρὸς
 τὸ πάντα γινώσκειν, ἔχειν τινὰ φύσιν διωρισμένην ἐκ τῶν φύσεων τῶν
 25 σωματικῶν πραγμάτων, ἃ γινώσκει, τῷ αὐτῷ τρόπῳ εὐλογὸν ἐστὶ μηδὲ
 μίγνυσθαι αὐτὸν τῷ σώματι, τουτέστι μὴ ἔχειν τι σωματικὸν ὄργανον,
 ὡσπερ ἔχει τὸ μόριον τῆς ψυχῆς τὸ αἰσθητικόν, διότι εἰ ἔστα ὄργανον
 σωματικὸν τοῦ νοῦ, ὡσπερ τοῦ αἰσθητικοῦ μορίου, ἔψεται ἔχειν αὐτὸν
 καὶ τινὰ φύσιν διωρισμένην ἐκ τῶν φύσεων τῶν πραγμάτων τῶν αἰσθητῶν.
 30 Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ φησιν, ὅτι γίνοιτο ἂν ποῖός τις ἦγουν ποιότητά τινα
 αἰσθητὴν ἔχων, ὡς εἶναι δηλονότι αὐτὸν θερμόν, ἢ ψυχρόν· φανερόν γάρ
 ἐστὶν ὅτι ἡ δύναμις τῆς ψυχῆς, ἣτις ἐστὶν ἐνέργεια τινὸς ὄργανου, συμμορ-
 φοῦται ἐκείνῳ τῷ ὄργάνῳ, ὡς ἡ ἐντελέχεια τῷ δεκτικῷ· οὐδὲ διαφέρει,
 ὅσον πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως, τὸ τὴν ἐνέργειαν μὴ εἶναι τῆς
 35 δυνάμεως μόνον, ἀλλὰ τοῦ συνθέτου ἐκ τε τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ ὄργανου
 τοῦ σωματικοῦ· ὁμοίως γὰρ ἂν ἐμποδίζοιτο ἡ ὄψις τῶν χρωμάτων, εἴτε ἡ
 δύναμις ἢ ὀπτική ἔχει χρῶμα διωρισμένον, εἴτε ἡ κόρη. Καὶ διὰ τοῦτο
 φησὶν, ὅτι τοῦ αὐτοῦ λόγου ἐστὶ τιθέναι τὸν νοῦν μὴ ἔχειν ὄργανον

σωματικόν, καὶ μὴ ἔχειν αὐτὸν φύσιν τινὰ σωματικὴν διωρισμένην. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπάγει, ὅτι οὐδέν ἐστιν ὄργανον τοῦ νοεροῦ μορίου, ὡσπερ οὐδὲ τοῦ αἰσθητικοῦ.

Μετὰ ταῦτα λέγων· Καὶ εὖ δὴ οἱ, προσαρμόζει τῷ ῥηθέντι δόξαν τινῶν ἀρχαίων, καὶ φησὶν ὅτι, ἐπεὶ ἡ νοερά μοῖρα οὐκ ἔχει ὄργανον ὡς ἔχει τὸ αἰσθητικὸν μόριον, ἤδη δύναται ἀληθεύεσθαι ὁ λόγος ἐκείνων, οἵτινες εἶπον τὴν ψυχὴν εἶναι τόπον εἰδῶν, ὅπερ καθ' ὁμοιότητα εἴρηται· διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν εἰδῶν δεκτικὴν· ὅπερ οὐκ ἂν ἀληθὲς ἦν, εἰ πᾶν μέρος τῆς ψυχῆς εἶχεν ὄργανον, διότι ἤδη τὸ εἶδος οὐκ ἂν προσελαμβάνετο ἐν τῇ ψυχῇ μόνῃ, ἀλλ' ἐν τῷ συνημμένῳ· οὐδὲ γὰρ ἡ ὄψις μόνῃ ἐστὶ δεκτικὴ τῶν εἰδῶν, ἀλλ' ὁ ὀφθαλμὸς. Καὶ διὰ τοῦτο οὐ δεῖ λέγειν οὔτε δλην τὴν ψυχὴν εἶναι τόπον εἰδῶν, οὔθ' ὅτι ἔχει τὰ εἶδη ἐνεργείᾳ ἀλλὰ δυνάμει μόνον.

Μετὰ ταῦτα λέγων· Ὅτι δὲ οὐχ ὁμοία ἡ ἀπάθεια, δείκνυσι· διαφορὰν μεταξὺ τῆς αἰσθήσεως καὶ τοῦ νοῦ ὅσον πρὸς τὴν ἀπάθειαν. 15 Εἴρηται γὰρ ἀνωτέρω ὅτι, ὡσπερ τὸ αἰσθάνεσθαι οὐκ ἐστὶ πάσχειν, κυρίως λαμβανομένου τοῦ πάθους, οὕτως οὐδὲ τὸ νοεῖν· καὶ ἐντεῦθεν συνεπέρανε τὸν νοῦν εἶναι ἀπαθῆ. Καὶ ἵνα μὴ τις τυχὸν ὑπολάβῃ ἐν τῷ αὐτῷ τῆς ἀπαθείας βαθμῷ εἶναι τὸν νοῦν καὶ τὴν αἰσθησιν, ἐπάγει, ὅτι οὐκ ἐστὶν ὁμοία ἡ ἀπάθεια τοῦ αἰσθητικοῦ καὶ τοῦ νοεροῦ. Ἡ γὰρ αἰσθησις, εἰ 20 καὶ καθ' αὐτὴν οὐ πάσχει ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ, κυρίως λαμβανομένου τοῦ πάθους, πάσχει μέντοι γε κατὰ συμβεβηκός, καθόσον ἡ τοῦ ὀργάνου ἀναλογία διαφθείρεται τῇ ὑπερβολῇ τοῦ αἰσθητοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο ἐπὶ τοῦ νοῦ συμβαίνειν οὐ δύναται διὰ τὸ ἐστερηθῆαι αὐτὸν ὀργάνου. | Ὅθεν οὔτε f. 332^v καθ' αὐτόν, οὔτε κατὰ συμβεβηκός παθητός ἐστι. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ φησιν, 25 ὅτι ἡ ἀνομοιότης τῆς ἀπαθείας τοῦ τε αἰσθητικοῦ καὶ τοῦ νοεροῦ φανερά ἐστὶν ἐκ τῶν ὀργάνων καὶ τῶν αἰσθήσεων, διότι ἡ αἰσθησις ἀδύνατος πρὸς τὸ αἰσθάνεσθαι καὶ ἀδρανὴς γίνεται ἐκ τοῦ σφόδρα αἰσθητοῦ, ὡσπερ ἡ ἀκοὴ οὐ δύναται αἰσθάνεσθαι ψόφου ἐκ μεγάλων κινήθεισα ψόφων, οὔτε ἡ ὄψις δύναται ἂν βλέπειν καὶ ἡ ὄσφρησις ὄσφραίνεσθαι, κινήθεισα 30 ἐκ μεγάλων καὶ σφοδρῶν ὀσμῶν καὶ χρωμάτων διαφθειρόντων τὸ ὄργανον. Ἀλλ' ὁ νοῦς, διὰ τὸ μὴ ἔχειν σωματικὸν ὄργανον ὃ δύναται ἂν φθείρεσθαι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τοῦ ἰδίου ἀντικειμένου, ἐπότεν νοῆ τι σφόδρα νοητόν, οὐχ ἤττον μετὰ ταῦτα νοεῖ τὰ ὑποδεέστερα, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον. Καὶ τὸ αὐτὸ τοῦτο συνέβαινεν ἂν ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως, εἰ μὴ εἶχεν ὄργανον σωματικόν. Χαυνοῦται μέντοι γε ὁ νοῦς ἐκ βλάβης τινὸς ὀργάνου σωματικοῦ, εἰ καὶ μὴ ἀπ' εὐθείας, ἀλλὰ πλαγίως, ἐφόσον ζητεῖται πρὸς τὴν τούτου

4 καὶ om B 16 πάθος avant πάσχειν add B 18 ἐν om B 20 εἰ γὰρ ἡ B
34 καὶ avant μᾶλλον om B